

**ДОСВІД РОБОТИ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТІВ ПРИ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ
ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ З МАСОВОЮ ЗАГИБЕЛЛЮ ЛЮДЕЙ У
М. МАРГАНЕЦЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Войченко В.В., Мамедов Ш.Мо., Пушкова О.В., Курбатова Н.О.

Дніпропетровський ОКЗ „Бюро судово-медичної експертизи”

Резюме. У статті викладені актуальні питання щодо організації роботи судово-медичної служби при визначенні причини смерті, виду й механізму утворення ушкоджень, ідентифікації осіб, часу настання смерті тощо в умовах надзвичайних ситуацій з масовими жертвами людей.

Ключові слова: судово-медична експертиза, ідентифікація, масова загибель людей, надзвичайні ситуації.

ВСТУП

Масова загибель людей в умовах надзвичайних ситуацій зумовлює необхідність проведення відповідного обсягу судово-медичних досліджень для встановлення причини смерті, виду й механізму утворення ушкоджень, ідентифікації осіб, часу настання смерті тощо (Е.С. Тучик, 1993; Пашинян Г.А., Тучик Е.С., 1994; Ю.П. Гедыгушев И. А., 2000; Лопатин Д.А., Юдина Н.Г., 2000; Кузин А.Н., 2006). Виконання цих досліджень, за наявності чисельних людських жертв, нерідко стикається як зі значним обсягом ушкоджень на трупах загиблих, що зумовлює втрату ідентифікаційно-значимих ознак до 15% від загальної кількості загиблих (Д.Г. Балдин и соавт., 1997), так і з відсутністю потенційних можливостей деяких обласних бюро судово-медичної експертизи, зумовлених недостатністю кадрів, умов збереження трупів, лабораторного (у тому числі і ДНК) обладнання (О.П. Сухін і співавт. 2008). Слід наголосити, що в Росії ще з 2000 року створені організаційні і науково-методичні принципи медико-криміналістичної ідентифікації в умовах надзвичайних подій з масовими людськими жертвами (Щербаков В.В., 2000), накопичений досвід ідентифікаційних ДНК-досліджень (Ракитин В.А., Волков А.В., Корниенко И.В., 2005) та створені алгоритми комп'ютеризованого аналізу молекулярно-генетичних даних для вирішення завдань ідентифікації особи в умовах подій з масовими людськими жертвами (Щербакова Е. В., Щербаков В. В., Иванов П. Л., 2005).

Досвід із практики під час проведення робіт з усунення наслідків трагедії по вулиці Мандриківській м. Дніпропетровська у 2007 р. (В.Д. Мішалов, В.В. Войченко та інш. 2009) виявив наступні конкретні недоліки, що заважали чіткій роботі судово-медичних експертів: 1) правоохоронними органами належним чином не була забезпечена охорона місця трагедії, постійно заважали роботі сторонні люди та

родичі загиблих; 2) відсутніми були елементарні умови проведення огляду трупів загиблих - хоча б імітований намет, оснащений освітленням, столом для розміщення відеофототехніки, валізи експерта, наявних окремих пакетів для цінностей, документів; 3) ідентифікація трупів невідомих осіб у переважній більшості випадків проводилась на місці трагедії. Родичі померлих на той час знаходились у важкому психологічному стані і на місці події з ними не працювали психологи. Тому вони не були готові бачити скалічені тіла. Траплялись випадки втрати свідомості навіть у чоловіків. Цьому можна було запобігти, шляхом проведення організації впізнання у присутності медичних працівників та психологів з демонстрацією на моніторі комп'ютера (ноутбука) особливих прикмет, цінностей, або других речей потерпілих, які могли мати важливе значення для ідентифікації загиблих.

**РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ**

Аналіз кількості дорожньо-транспортних пригод у Дніпропетровській області вказує, що останнім часом, починаючи з 2008 року, відмічається тенденція до зменшення кількості смертельних випадків при ДТП: у 2000 році - кількість загиблих було в межах 600-700 осіб, а в 2010 році - близько 400 осіб.

Разом з тим, мають місце випадки дорожньо-транспортних пригод на залізниці зі значною кількістю загиблих. Так, 12.10.2010 року, о 9:02 години на переїзді з працюючою звуковою та світловою попереджувальною сигналізацією, на „116-км” перегону „Нікополь-Марганець” (Придніпровської залізничної дороги), відбулась дорожньо-транспортна пригода за участю локомотива та автобуса „Богдан” (мал.1 а), внаслідок чого було смертельно травмовано 45 осіб та 8-м отримали тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості, 5 з яких знаходились тривалий час на лікуванні.

За попередніми даними, причиною дорожньо-транспортної пригоди стало порушення правил дорожнього руху водієм автобуса, в частині слідування через залізничний переїзд.

Враховуючи досвід роботи судово-медичних експертів при надзвичайних ситуаціях у м. Дніпропетровську, для чіткої та скоординованої роботи фахівців з ліквідації наслідків аварії на переїзді у м. Марганець були виконані наступні поетапні алгоритми:

- після оцінки інформації про характер надзвичайної ситуації, були сформовані тимчасові функціональні групи із залученням до них співробітників Дніпропетровського ОКЗ „Бюро судово-медичної експертизи” м. Дніпропетровська, а також Нікопольського та Марганецького районних відділень.

Групи були розподілені наступним чином:

- групи для роботи на місці події у складі оперативно-слідчих груп;

- групи по ідентифікації тіл померлих;
- групи по прийому трупів;
- групи з судово-медичної експертизи трупів;
- групи з лабораторних досліджень;
- групи по видачі трупів.

Судово-медичні експерти, які працювали у складі слідчо-оперативних груп на місці події, забезпечували:

а

б

Мал. 1. Загальний вигляд дорожньо-транспортної пригоди на „116-км” перегону „Нікополь-Марганець” за участю локомотива та автобуса „Богдан”

1) первинний огляд трупів, з використанням валіз для розслідування причин смерті (набір судово-медичного експерта) та цифрових фотоапаратів - фототаблиці підкріплялися до копій протоколів огляду трупів на місці події;

2) встановлення факту смерті;

3) виявлення ознак, які дозволяли попередньо встановити час настання смерті;

4) вирішення питання про послідовність огляду трупів та надання допомоги слідчим у виявленні об'єктів біологічного походження;

5) допомогу слідчим у складанні протоколу огляду місця події, в описовій частині яких було зазначено місце виявлення трупа, предмети, які були виявлені біля нього, порядкова нумерація трупів за часом їх виявлення та огляду (мал. 1 б).

Для чіткої та скоординованої роботи фахівців на місці події правоохоронними органами належним чином була забезпечена охорона місця трагедії.

З 38-ми осіб на місці події, за участю судово-медичних експертів було ідентифіковано 33:

- 8 осіб – ідентифіковані за документами, які були виявлені на місці події, при огляді одягу (паспорта, пенсійні свідоцтва, тощо);

- близько 25 осіб були ідентифіковані родичами померлих на місці трагедії у присутності медичних працівників, судово-медичних експертів

та психологів;

- внаслідок масивності ушкоджень 5 тіл померлих на місці події ідентифікувати не представилось можливим.

При ідентифікації тіл померлих особлива увага приділялась складанню словесного портрету, особливих примет, наявність зубних протезів та рубців, слідів раніш перенесених оперативних втручань та інше.

По мірі закінчення складання протоколів, всі трупи з місця події в індивідуальних патолого-анатомічних мішках з метою запобігання додатковому забрудненню речових доказів (одягу), були доставлені в судово-медичні морги м. Нікополя – 30 тіл та м. Марганця – 8 тіл померлих. Транспортування здійснювали спеціальним автомобілем, обладнаним усім необхідним для доставки трупів та трупного матеріалу з місця події.

В моргах прийом та розподіл трупів здійснювався за такими групами: 1) відомі та 2) невідомі. Серед невідомих – на: жінок, чоловіків, дітей, фрагменти з нумерацією у відповідності з порядковим номером надходження і збереження номеру виявлення на місці події.

Судово-медична експертиза трупів проводилась згідно з вимогами та правилами, затвердженими наказом №6 МОЗ України від 17.01.1995 р., під час якої були виявлені ідентифікуючі ознаки, встановленні

можливості візуального впізнання осіб з фіксацією інформації в протокольній частині експертиз, фотоматеріалах з відповідною нумерацією.

Особлива увага приділялась судово-медичному дослідженню тіла водія автобуса, об'єкти від якого були терміново направленні на судово-гістологічне та судово-токсикологічне дослідження на наявність алкоголю, наркотичних та інших речовин, дослідження яких проводилось у найкоротший термін.

Судово-медичне дослідження тіл усіх загиблих осіб було закінчене через 12-13 годин після дорожньо-транспортної пригоди, тобто в 20:00 години 12.10.2010 р, після чого були проведенні заходи по відновленню рис обличчя загиблих осіб, для придання їм естетичного зовнішнього вигляду.

Разом з оперативно-слідчими групами ідентифікація 5-ти нестановлених осіб проводилась після судово-медичного дослідження на стаціонарних комп'ютерах в приміщеннях Марганецького та Нікопольського відділень родичами у присутності медичних працівників, судово-медичних експертів та психологів.

Оформлення лікарських свідоцтв про смерть здійснювалась лише при наявності протоколів впізнання померлих за оригінальними документами.

13.10.2010 року з 8:00 годин проводилась видача тіл померлих. При цьому, основна кількість загиблих на протязі однієї доби після трагедії була передана родичам та близьким для поховання.

Під час проведення робіт, на всіх етапах був налагоджений тісний контакт зі штабом по ліквідації наслідків трагедії, куди надавалась інформація про ідентифікацію осіб, причини смерті, дату та час видачі трупів з моргу, інформація про уповноважених осіб, які займались похованням, дата та місце поховання.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладену інформацію, можна зазначити, що проведення комплексу всіх вищевказаних робіт дозволило запобігти виникненню проблемних питань в організації роботи судово-медичних експертів в умовах надзвичайних ситуацій з масовою загибеллю людей. Зокрема, у порівнянні з проведенням робіт щодо усунення наслідків трагедії по вулиці Мандриківській м. Дніпропетровська у 2007 р., у 2010 році були досягнені наступні результати:

1. Опрацьовані заходи щодо оперативного прибуття на місце події з масовою загибеллю людей фахівців з судово-медичної експертизи та забезпечення їх відповідним обладнанням та засобами (транспорт, одяг, засоби санітарно-гігієнічного захисту, цифрові фотоапарати, комп'ютери, тощо), а також передбачені питання щодо харчування та забезпечення питною водою;
2. Проведена відповідна підготовка судово-медичних експертів з метою оволодіння ними методикою роботи в зоні масової загибелі людей;

Однак, для подолання наявних недоліків і проблем організації судово-медичних заходів в умовах надзвичайних ситуацій з масовою загибеллю людей на державницькому рівні все ще залишається актуальним і невирішеним ряд питань:

1. На основі нових інформаційних технологій розробити стандарти на ресурси, організаційно-методичні, технологічні та медико-економічні стандарти, що дозволить отримати максимальну ефективність і якість при мінімальній витраті сил та матеріальних ресурсів;
2. Необхідно терміново підготувати та затвердити у визначеному порядку методичні рекомендації щодо дій фахівців галузі судової медицини в зоні масової загибелі людей та взаємодії їх зі слідчими, рятувальниками та лікарями з невідкладної допомоги;
3. Опрацювати відповідні інформаційні технології щодо ідентифікації осіб із зони масової загибелі людей та реконструкції події за характером ушкоджень;
4. Передбачити методику забору матеріалу та зберігання його з метою виконання генотипоскопічної експертизи.

Література

1. **Анализ причин** смерти при обрушении кровли в мирное время на примере разрушения Бауманского рынка // Кузин А.Н., Ковешников В.Л., Стороженко Е.В., Финкельштейн В.Т., Киреева Е.А. / Матер. Всероссийск. научно-практ. конф., посв. 75-летию РЦМЭ. – Москва-2006. – С. 102-104.
2. **Гедыгушев И.А.** Организация судебно-медицинского обеспечения при стихийных бедствиях и технологических катастрофах // Сборник докладов межведомственной конференции «Интеллектуальные ресурсы регионов России на рубеже тысячелетий». - Ярославль. – 2000. – С. 40-42.
3. **Лопатин Д.А., Юдина Н.Г.** К вопросу об организации опознания лиц, погибших в условиях чрезвычайных ситуаций // Матер. 5 Всероссийского съезда судебных медиков. – М.: ВОСМ. – 2000. – С. 46-47.
4. **Мішалов В.Д.** Недоліки і проблеми організації судово-медичних заходів в умовах надзвичайних ситуацій з масовими жертвами людей в Україні / В.Д. Мішалов, О.І. Герасименко, В.В. Войченко, Г.А. Зарицький // Збірник наукових праць НМАПО імені П.Л. Шупика. – Київ. - 2009. - Вип. 16. – Книга 3. – С. 74-80.
5. **Пашинян Г.А., Тучик Е.С.** Судебно-медицинская экспертиза при крупномасштабных катастрофах. – Москва, 1994. – 136 с.
6. **Проблеми ідентифікації** невпізнаних трупів при катастрофах // Сухін О.П., Герасименко О.І., Калашніков Д.А., Герасименко К.О. / Бокаріусівські читання. Матеріали Другої міжнар. наук.-практ. конф. судових медиків і криміналістів, Харків, 2008. – С. 22-24.
7. **Ракитин В.А., Волков А.В., Корниенко И.В.**

Опыт идентификационных ДНК-исследований в случаях массовой гибели людей // Матер. УІ Всероссийского съезда судебных медиков. – Москва-Тюмень. – 2005. – С. 233-235.

8. Тучик Е.С. Некоторые вопросы организации судебно-медицинской экспертизы в чрезвычайных ситуациях // Судебно-медицинская экспертиза. – 1993. - № 3. - С. 33-35.

9. Щербакова Е.В., Щербаков В.В., Иванов П.Л. Алгоритм компьютеризированного анализа

молекулярно-генетических данных для решения задач идентификации личности по исходам событий с массовыми человеческими жертвами // Судебно-медицинская экспертиза. – 2005. - № 1. - С. 21-24.

10. Щербаков В.В. Организационные и научно-методические принципы медико-криминалистической идентификации в условиях чрезвычайных ситуаций с массовыми человеческими жертвами: Дис... канд. мед. наук – М., 2000.– 155 с.

ОПЫТ РАБОТЫ СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКИХ ЭКСПЕРТОВ ПРИ ЛИКВИДАЦИИ ПОСЛЕДСТВИЙ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНОЙ КАТАСТРОФЫ С МАССОВОЙ ГИБЕЛЬЮ ЛЮДЕЙ В Г. МАРГАНЕЦ ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Войченко В.В., Мамедов Ш.Мо., Пушкова О.В., Курбатова Н.О.

Резюме. В статье изложены актуальные вопросы об особенностях организации судебно-медицинской службы при установлении причины смерти, вида и механизма образования повреждений, идентификации лиц, давности наступления смерти в условиях

чрезвычайных ситуаций с массовыми жертвами людей в Украине.

Ключевые слова: судово-медицинская экспертиза, идентификация, массовая гибель людей, чрезвычайные ситуации.

EXPERIENCE MEDICO-LEGAL EXPERTS AT LIQUIDATION OF CONSEQUENCES CATASTROPHES WITH MASS DEATH OF PEOPLE IN MANGANESE OF THE DNEPROPETROVSK AREA

Voychenko V.V., Mamedov Sh. Mo., Pushkova E.V., Kurbatova N.A.

Resume. In the article актуальные questions are expounded about the necessity of organization of medico-legal service at establishment of reason of death, kind and mechanism of formation of damages, authentication of persons, to the remoteness of offensive of death in the con-

ditions of extraordinary situations with the mass victims of people in Ukraine.

Key word: ship-medical examination, identification, death of people, extraordinary situation.

ОРИГІНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК:340.6:343.98-07

ДО МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ РАН ГОЛОВИ, СПРИЧИНЕНИХ ТУПИМИ ПРЕДМЕТАМИ

О.В. Филипчук

ДУ Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України

Резюме. У статті пропонується при діагностиці виду тупого предмета, крім форми ударної поверхні, оцінювати і поєднання семи фізичних факторів, які беруть участь у формуванні ран голови і впливають на їх морфологічні властивості.

Ключові слова: рана, тупий предмет, фізичний фактор.

ВСТУП. Механізм утворення тих чи інших ушкоджень в судово-медичній травматології повинен враховуватись при діагностиці знаряддя травми, визначенні напрямку і сили нанесення удару, взаємного розташування учасників події, тобто, встановленні важливих аспектів реконструкції події в цілому. Як відомо [2], найбільш обґрунтованим з діагностичної

точки зору є розподіл форми тупих предметів, запропонований А.И. Мухановим (1969, 1988). Автор виділяє 6 видів тупих предметів:

1. Предмети зі сферичною ударною поверхнею;
2. З циліндричною поверхнею;
3. Предмети з ребром;
4. З плоскою обмеженою поверхнею;
5. З плоскою переважаючою поверхнею;
6. Предмети з тригранним кутом.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Для правильної діагностики ран голови від тупих предметів при визначенні механізму їх утворення слід досить чітко уявляти основні фізичні фактори,